

Noorukiiga on just see aeg

INGER KRAAV

ALGUS 1.LK.

SAMAL TEEMAL:

«TEISE MURDEEA MAAILM»

EDASI

«Edasi» 9. jaanuar

Kuhu siis aeg kaob?

Kodusele õppimisele kulutatav aeg (selles langevad uurimuste tulemused vanemate tähelepanekutega kokku) on tõepoolest napp, seega jääb pikale koolipäevale vaatamata järele hulk tunde, mida tavaliselt vabaks ajaks nimetatakse. Neisse tundidesse mahuvad huvialad (veidi rohkem kui pooltel noortel), keskmiselt 2–5 korda kuus kinoskäik, vahetevahel teater – tegevused, mis kasvatajaid häirida ei tohiks. Massiteabevahenditele ja kirjandusele pühendab keskmine õpilane paar tundi päevas. Kui seda aega ühekülgsetele telerile ees ei veedeta või telemaani kombel 3–4 tunnini ei venitata, on seegi vajalik. Keskmised ütleavad õigupoolest küll vähe, õpilaste erinevus on suur ja pilt kirju, aga ilmselt jääb siiski üle veel niisama raisatavat aega.

Kuidas see raiskamine siis käib?

Kümnenda klassi Katrin läks pärast lõunat välja, et külastada korraaks oma uut sõbratari. Kõju ilmus ta alles hilisõhtul, väites, et kui nad olid nii umbes veerand tundi juttu ajanud, vaadanud ta kella – ja kellaoosutid olid kuidagi äkki juba üheksa peale hüpanud! Pealegi jäänud neil niigi veel kolmveerand juttu rääkimata.

Moskva uurimused (A. Mudrik) on näidanud, et vanema klassi õpilane kulutab suhtlemisele äripäeviti 3–4 tundi, puhkepäeviti koguni 7–9 tundi. Suhtlemis- tarve kasvab lapse kasvades ja jõuab haripunkti keskkoolieas. Üldiselt põhitegevuseks peetava õppimise tähtsus kahaneb vähemalt õpilase enda silmis tublisti, esiplaanile tõuseb suhtlemine ja (erinevalt senisest) just suhtlemine eakaaslastega.

Nii poisid kui tüdrukud naudivad pikki, põhjalikke jutuaajamisi. Vahetatakse teadmisi elust ja inimestest, jagatakse oma napivõitu kogemusi

ja teadmisi vastassoo kohta. Selliseks suhtlemiseks ei sobi enam vanad mängupaigad, õu ja kodutänav. Meelsasti istutakse üksteise pool. Seal, kus ruum võimaldab ja vanemad takistusi ei tee, võivad noored õhtust õhtusse üürgava maki saatel juttu puhuda. Head suhtluspaika nähakse ka kohvikuis, kus õpilased veel põlvkond tagasi haruharva käia sõandasid.

Solidaarsuse, vastastikuse mõistmise ja ühtekuuluvuse tunne annab noorukile vajaliku heaolutunde, kergendades tal samal ajal iseseisvumist. Just omataoliste hulgas, kus staatus tuleb endal ära teenida ja säilitada, omandab nooruk täiseale vajaliku kommunikatiivsuse, õpib vastavalt vajadusele alluma grupi tahetele või seisma oma õiguste eest, ühendama isiklikke huve ühiskondlikega.

Oluline on muidugi, missuguse grupi liikmeks õpilane end peab. On peetud õigeks, et kool siingi oma juhtiva rolli säilitaks. Kas ta teeb seda? Keskkoolis tehtud küsitluses kooli meeldivuse üle pakuti noortele valikvastust: «Mulle meeldib koolis võimalus suhelda oma eakaaslastega.» Selgus, et positiivsete vastuste hulk peaaegu võrdus küsitlute arvuga.

Vanemate klasside õpilased võtavad osa kooli kui tervik-süsteemi elust, osalevad kooli omavalitsuses, komsomolieluses ja ringide tegevuses, täites juhtivaid ja vastutusrikkaid rolle. Eelkõige aga on iga nooruk oma klassi õpilane, klassikollektiivi liige.

Pole juhuslik, et üldiselt peavad noored ise klassi kokkukuuluvustunnet vajalikuks ja muretsevad selle puudumise üle. Ega asjata nimetata klassipulma-diskussioonis ühe pooltargumendina võimalust ühise ürituse abil klassi meeltunnet süvendada.

Siiski pole isegi heas klassikollektiivis kõik noored suhtlemisest ühesugusel määral haaratud. A. Mudriku järgi võib eristada kolme suhtlustasandit. Madalaim neist on informatsiooniline – klassi elu puudutavaist sündmustest saab iga õpilane kähku teada, olgu see siis oodatav kontrolltöö, õpetaja haigestumine või eksamiplaan. Kinnitamine. Järgmisel, diskussioonilisel tasandil vahetatakse arvamusi, esitatakse ja kaitsakse oma hoiakuid. Kõik õpilased seda teha ei sõanda, mõned aremad või sotsiaalselt ebakindlamad jäävad kõrvale. Kolmandat tasandit on nimetatud pihtimis-

tasandiks, kus arutletakse kõige intiimsemad probleemide. See ei haara kunagi kogu klassi, vaid piirdub ikka alagruppidega ja on iseloomulik just noorukieale. Hästi tunneb end õpilane, kes on haaratud suhtlemisest kõigil tasanditel, teistel annab tunda suhtlemise defitsiiti.

Kõik õpilased, eriti need, kelle suhtlemisvajadust klass ei rahulda, kuuluvad väljaspool kooli veel mitmetesse formaalsetesse või stiihiilistesse gruppidesse. Mürsikuile on iseloomulik aktiivne osalemine kampades, 15-aastastest kuulub niisugustesse rühmitustesse 87% õpilastest. Noorukieas muutub küll kampade tegevus ja struktuur, kuid osavõtt nendest väheneb aeglaselt.

Noorukikamba liidriks on avanenud teistest veidi vanem, 17–18 aastane nooruk. On iseloomulik, et kamba juhiks saab nooruk, kelle organisatorivõimed pole koolis rakendust leidnud. See on erinev nooremast koolieast: kuni VIII klassini suurt lahknevust positsiooni vahel klassis ja kambas pole. IX–XI klassis olukord muutub: mida kõrgem on õpilase staatus stiihiilises grupis, seda madalam on see klassikollektiivis.

Et nooruk asub lapse- ja täiskasvanuea piirimail, on tal tugev vajadus näidata oma kokkukuuluvust eakaaslastega, teiste omataolistega. Seda vajadust suurendab noorukite laienev tegevusraadius, eelistatav liikumine südalinnas, tänavail, kus võib kohata teisi eakaaslasi ja on lootust sõlmida uusi tutvusi. Suhtlemise hõlbustamiseks püütakse väliste vahendite abil rõhutada oma erinevust teistest vanuserühmadest (lastest ja täiskasvanutest) – nii informeerib nooruk ümbritsevaid inimesi (nii «omi» kui «võõraid») oma staatusest, oma kuuluvusest antud grupi. See nähtus on teatud ulatuses levinud kõikides maades ja seda nimetatakse noorukultuuriks või noorte subkultuuriks. Kujuneb välja oma mood, oma keelepruuk, oma muusika- ja käitumismõõdud. Noorukite endi seas valitseb ühetaolisus, tähtis on vaid rõhutada oma erinevust «võõrastest». Noorte subkultuur mõjub täiskasvanuile mõnigi kord ärritavalt, kutsub esile pilkeid ja isegi otsest survet – sageli lihtsalt sellega, et ta erineb harjumuspärasest, normiks peetust. (Illustratsiooniks tarvitseb vaid meenutada omaaegseid lahinguid põiste juuste ja tütarlaste seelikute pikkuse-lühiduse nimel!)

Ilmneb aga kummaline seaduspärasus: et noorukultuur vastandab end täiskasvanute omale, näivad vaidlused ja vastuseis olevat neile lausa vajalikud. Tarvitseb vaid täiskasvanu mõni element noorte moest omaks võtta (soeng, teatud sõnavara), kui juba noorukid selle hülgavad ja uuega asendavad.

Noorukiea lõpul kasvab kodu osa kohtumispai-gana, kuid enamasti ei koguneta sinna enam terve kambaga, vaid kahe-kolmekesi. Seni suhteliselt labiilseist kambasuhetest kasvab välja sõprus – tähtsaimad inimsuhteid noorukieas, aga võib-olla inimse elus üldse. Suureneb sõpruse püsivus, intiimsus ja valivus. Tuttavaid on palju, tõelisi sõpru aga vähe ja neile seatakse väga kõrged nõudmised. Sõprust ei sõlmita enam mingi ühise huvi rahuldamiseks, vaid otsitakse inimest,

kellele saaks usaldada oma elamusi, tundmusi ja meeleolusid. Sõbra kaudu õpitakse iseennastki tundma, on ju eneseanalüüs (isegi muude teemade varjus) üks jutuaajamise põhiteemasid. Siin peitub küll ka teatud oht: kumbki sõber on tegelikult huvitatud iseendast, räägib endast ja oma elamustest, teise pihtimusi kärsitakse vaevu kuulatagi, süvenemisest rääkimata. Üldiselt on aga noorukite suhtlemisoskus eelneva perioodiga võrreldes siiski paranenud, tülisid esineb harvem ja ehkki neid sügavamalt läbi elatakse, lõpevad nad tavaliselt leppimisega.

Leidub siiski ka noorukeid, kes sõpra ei leia (eriti poiste hulgas). Põhjused selleks on mitmesugused, ilmselt ei mõju üks või teine omadus üksikult, kuigi populaarsemail õpilastel esineb sagedamini mitmeid sotsiaalselt hinnatavaid omadusi (huvi ja tähelepanelikkus kaaslaste suhtes, abivalmidus, avatus). Teatud osa on kindlasti välimusel, ehkki võib-olla rohkemgi kui välimus ise mõjuneb sellest tulenev enesekindlus ja käitumine. Üldiselt on eelistatumad noorukid aktiivsemad, ekstravertsemad, emotsionaalselt stabiilsemad. Soodsalt mõjub huumorimeel ja esinemisoskus.

Üksikuks jäävail õpilastel võib olla mingi oma kindel huvi- või tegevusala, nii et orientatsioon saavutustele osutub tugevamaks kui suhtlemistarve. Seda juhtub siiski harva, vajadus südamesõbra järele on (eriti tütarlastel) väga suur.

Sagedamini ei leia sõpra egotsentrilised ja afektiivsed noorukid, aga ka ülemäära tagasihoidlikel ja häbelikel on raske eakaaslastega rahuldavat kontakti leida.

Omasooliste sõprussuhete kõrvale asetuvad noorukieas üha olulisemana suhted vastassoost eakaaslastega. 17–21 aastased pühendavad vastassoost sõpradele juba rohkem aega kui omasoolistele. Noorukile omane hingeline seisund ongi teatud ootus, ahne püüd uue kogemuse poole. Liikudes tänavail, käies kinos või teatris, otsib nooruk võimalusi luua uusi tutvusi. Iga põgusat kohtumist vaadatakse kui potentsiaalset proloogi täiesti uuele eluleheküljele, seda analüüsitakse ja arendatakse mõnigi kord edasi fantaasias. Pole aga võimatu seegi, et ammu tuntud kaaslases avastatakse mõni joon, mis äkki muudab vana tuttava uueks ja huvipakkuvaks. See joon eristab noorukit täiskasvanust, kes, vastupidi, kalduvad võrasteski nägema tuttavaid jooni ja kogemuse alusel stereotüüpseid otsuseid langetama.

Inimese elukäik, kõigi ta eluplaanide saatust, ta ametialane edu ja perekondlik õnn oleneb kõige muu vajaliku kõrval samavõrra või enamgi tema oskusest suhelda. Suhtlema õpitakse aga suheldes, ja noorukiiga on just see aeg, kus suhetes eakaaslastega omandatakse emotsionaalne sõltumatus ja iseseisvus, kus astutakse oluline samm küpsuse poole. Ja ehkki lapsevanema süda on rahulikum, kui laps kenasti kodus, ehkki täiskasvanu silmale on meeldivam laua taga õppiv või lugev järeltulija kui sõpradega lobiseja ja ringijooksja, ei tohiks suhtlemist takistada ega keelata. Mitte suhete küllus ei peaks muret tegema, vaid nende puudumine!